

מוכנות או לקות: הבדלים קוגניטיביים ולשוניים בין ילדים הלומדים לקרוא בגן חובה לבין אלו המתקשים בקריאה, בהשוואה להישגיהם בסוף כיתה א' | תקציר מאמר¹

האם ניתן לזהות כבר בגן את התלמידים שיתקשו ללמוד לקרוא בבית הספר? אריאל נאמן ושלי שאלו ערכו מחקר אורך בקרב 100 ילדים מגן חובה ועד סוף כיתה א', במטרה לענות על כך. החוקרים בחנו שורה של כישורי אוריינות ויכולות קוגניטיביות בתור משתנים מנבאים לרכישת קריאה, והצליחו להבחין בין תלמידים שהקושי שלהם בקריאה נובע מהיעדר בשלות מצד אחד, או מלקות קריאה, מצד שני. לתוצאות אלו השלכות על זיהוי ילדי גן בסיכון ללקויות קריאה, ועל התערבות מוקדמת.

מבוא

תהליך רכישת קריאה הינו תהליך קוגניטיבי מורכב המשלב מיומנויות לשוניות כגון אוצר מילים, תחביר ומודעות פונולוגית; יכולות קוגניטיביות כגון תפיסה חזותית והכרת שמות אותיות; פונקציות ניהוליות ומהירות עיבוד מידע. ליכולות אלו מדדים רבים ולכן נדרש למצוא את אלו המתאימים ביותר לניבוי קריאה תקינה לעומת ניבוי לקות בקריאה.

ניבוי מוקדם מאפשר התערבות מתאימה במקרה של לקות קריאה. אך קיים חשש שהמדדים בהם משתמשים כיום לא מבחינים דיים בין תלמידים עם לקות לתלמידים אחרים המתקשים מפני שאינם בשלים ללמוד קריאה בגן. מחקר האורך הנוכחי בוצע במטרה לעקוב אחר ילדים מתחילת גן חובה עד לסוף כיתה א', ולבחון מדדים מנבאים של דיוק קריאה ושטף קריאה. זאת במטרה למצוא דרך להבחין כבר בתחילת גן חובה בין תלמידים שיצליחו ללמוד לקרוא בגן (בהינתן התערבות מתאימה), תלמידים שאינם בשלים ללמוד לקרוא בגן אך יצליחו לסגור פערי קריאה עד סוף כיתה א', ואלו שימשיכו להתקשות בקריאה גם בסוף כיתה א'.

שיטה

במחקר נבחנו קרוב למאה ילדים בגן חובה, מרקע חברתי-כלכלי דומה, עם מנת משכל טיפוסית,

1 Ne'eman, A., & Shaul, S. (2021). *Readiness or Impairment: Cognitive and Linguistic Differences Between Children Who Learn to Read and Those Who Exhibit Difficulties With Reading in Kindergarten Compared to Their Achievements at the End of First Grade*. *Frontiers in Psychology*, 12, 614996.

וללא בעיות התפתחותיות. ההתערבות נערכה לאורך כל שנת הלימודים בגן, חמש פעמים בשבוע, וכללה הוראת קריאה פרטנית של החוקרת לכל אחד מהילדים, מספר דקות ביום. בתחילת ההתערבות נמדדו יכולות כגון ויסות עצמי, זיכרון לטווח קצר, תפיסה חזותית, יכולת ביטוי ומודעות פונולוגית. בסוף שנת ההתערבות נמדדו היכולת לקרוא מילים וטקסט. בתום שנה נוספת, בסוף כיתה א', נמדדו שוב מודעות פונולוגית, וכן יכולות קריאת מילים וטקסט.

תוצאות המחקר

בתום שנת ההתערבות נמצאו ארבעה טיפוסי קוראים שונים:

63% מהילדים רכשו יכולות קריאה. ילדים אלו קיבלו ציונים גבוהים במדדים של אוריינות ובמדדים קוגניטיביים עוד לפני ההתערבות. 20% נוספים התקשו מאוד בקריאה. הציונים של ילדים אלו במדדים של אוריינות ויכולות זיכרון לפני ההתערבות היו הנמוכים ביותר. בנוסף, אותרו שתי קבוצות קטנות נוספות שרכשו את יכולת הקריאה חלקית: 9% קראו באופן מדויק אך איטי, ו-8% - באופן שוטף, אך עם טעויות.

כמו כן, בסוף כיתה א' נמצא ש-70% מהילדים נותרו באותה קבוצה מהשנה הקודמת, ו-15% מהילדים השתפרו ביכולת הקריאה שלהם. בדיעבד, נמצא שאותם ילדים שהמשיכו להתקשות בקריאה בסוף כיתה א', היו אלו שהציונים שהשיגו בעיבוד מידע חזותי ובוויסות עצמי היו הנמוכים ביותר לפני ההתערבות.

דיון

החוקרים שיערו שרוב הילדים עם מדדים גבוהים באוריינות וכישורים קוגניטיביים ילמדו לקרוא בהצלחה בגן, והשערה זו אוששה. כמו כן, נמצאו מדדים מבחינים בין ארבע קבוצות קריאה: המדדים של אוריינות וזיכרון עבודה הבחינו רק בין התלמידים שהצליחו ללמוד קריאה לאלו שלא הצליחו. לצידם נמצאו מדדים נוספים, כגון זיכרון חזותי, שבעזרתם ייתכן וניתן להבחין בין הילדים הבשלים ללמוד לקרוא בגן; אלו שאינם בשלים, אך יגיעו לבשלות בבית הספר; ואלו שיתקשו ללמוד לקרוא גם בבית הספר.

תוצאות המדדים הראשוניים, הלשוניים והקוגניטיביים, של התלמידים שהצליחו להדביק את הפערים במהלך כיתה א', היו מעורבות. החוקרים שיערו שבמקרה זה יכולת אחת חיפתה על הקושי ביכולת השנייה והובילה לרכישה חלקית של הקריאה כבר בסוף הגן, ולרכישה מלאה (ברוב המקרים) של יכולות קריאה בסוף כיתה א'. בפרט, טענו החוקרים שוויסות עצמי גבוה מתואם עם קריאה שוטפת אך לא דווקא מדויקת. זאת בעוד שזיכרון קשור לדיוק הקריאה, אך לא דווקא למהירות הקריאה. כלומר, יכולות קוגניטיביות שונות הן הבסיס לקריאה ועליהן מתבססות מיומנויות אוריינות. עם זאת, החוקרים מצאו שקיים טווח של יכולות קוגניטיביות - למשל זיכרון שמיעתי לעומת זיכרון חזותי. כל אחת מיכולות אלו היא בסיס למיומנות אוריינית

אחרת - מודעות פונולוגית מצד אחד ומודעות אורתוגרפית מצד שני. ולכן לדעת החוקרים יכולת גבוהה מסוג אחד מפצה לאורך זמן על יכולת נמוכה מסוג אחר.

סיכום והשלכות

במחקר נמצאו הבדלים ניכרים באוריינות ובמיומנויות קוגניטיביות בין קבוצות קריאה שונות, אותם ניתן לזהות כבר בתחילת גן חובה. כמו כן, נמצאו גם עדויות לכך שאפשר להבחין בין ילדים שאינם בשלים לקרוא בגן טרום חובה, אך ישלימו פערי קריאה, לבין ילדים עם לקות קריאה. בהתבסס על תוצאות אלו, ניתן לזהות ילדים בסיכון ללקות קריאה ולהציע התערבויות כבר בשלב מוקדם, לפני ראשית הוראת הקריאה. למשל, ניתן לפתח התערבויות שישפרו גם תפקודים ניהוליים וזיכרון מילולי-חזותי, בנוסף למיומנויות אוריינות מוקדמות כמו מודעות פונולוגית. תוכניות התערבות עתידיות אלו יסייעו לבנות ולשפר את הכישורים הדרושים לרכישת קריאה.